

Vaesuse metafooride kognitiivsed ja sotsiaalsed tähendused 2016-2017. a meediatekstide näitel

Tiina Vahtras

Teoreetilised lähtekohad

- Metafoorid on tähenduslikud mitmes mõttes: vaesuse kui abstraktse nähtuse mõistestamine ja vahendid, mille abil konstrueeritakse vaesuse sotsiaalseid tähendusi
- Metafooride uurimisele oli aluseks kognitiivne lähenemine metafooridele ehk mõistemetafooride teooria, mille alusepanijateks on Lakoff ja Johnson (2011/1980)
- Diskursusanalüütilise meetodi (Fairclough, 1989, 1995, 2004) kaudu uurisin metafoore sotsiaalsete struktuuride ja võimukeele kontekstis ning vaatlesin nende ideoloogilisi dimensioone

Mõistemetafoori teooria

- Mõistemetafoori teooria alusepanijateks loetakse Lakoffi ja Johnsoni 1980. a ilmunud raamatut “Metafoorid, mille järgi me elame”
- Teooria keskne seisukoht on, et inimeste mõistete süsteem on üles ehitatud metafooridele
- Mõisted on teadmiste ja arusaamade kogumid, mis juhivad inimese mõtlemist ja tegevusi
- Mõistemetafoor koosneb kahest valdkonnast, kus ühte mõistetakse teise terminites
- Keeleliste metafooride taga peituvad mõistemetafoorid

ARMASTUS ON TEEKOND

Vaata, kuhu me *välja oleme jõudnud.*

Me oleme *teelahkmed.*

Meie *teed lähevad lahku.*

See suhe *ei vii meid kuskile.*

Me oleme *ummikus.*

Abielu *jooksis karile.*

Me ei saa siit enam *tagasi pöörata.*

(Lakoff & Johnson, 2011, lk 78)

ARMASTUS ON TEEKOND

projektsioon (*metaphorical mapping*)

Lähtevaldkond - Teekond

Reisijad

Reisi algus

Teerada

Takistused teel

Reisisiht

Sihtvaldkond - Armastus

Armastajad

Armuloo algus

Armusuhe

Suhteprobleemid

Abielu, kihlus, kooselu

Kriitiline diskursusanalüüs

- Kriitilise diskursusanalüüsi eemärk on keelekasutuses peituvate võimuvahekordade ja ideoloogiate paljastamine ja analüüsimine lingvistiliste tekstianalüüsi meetoditega
- Keskne seisukoht, et keelekasutus ei ole neutraale, vaid peegeldab endas tekstilooja seisukohta/vaatepunkti
- Keelelised valikud ei ole juhuslikud, vaid eemärgipärased
- Ka metafooride valikuga saab loomulikustada mingit sotsiaalset korda, nende kasutus võib olla eesmärgipärane, nendega võib mõjutada seda, kuidas mingitest asjadest mõeldakse, aru saadakse

Andmeanalüüs

- Kvalitatiivne tekstianalüüs kahes etapis
- Keeleliselt väljendatud metafooride identifitseerimine ja nende põhjal mõistemetafooride tuletamine
- Kognitiivsete tähenduste ehk kogemuslike aluste välja selgitamine ja analüüs
- Teises etapis aetasin mõistemetafoorid sotsiaalsete struktuuride ja kasutuse konteksti

Valim

- Valimisse kuulub 30 artiklit Eesti Päevalehest, Postimehest ja Maalehest, mis on ilmunud vahemikus 1. jaanuar 2016 kuni 15. aprill 2017, ning mis käsitlevad vaesust ja vaeseid inimesi Eestis
- Kolmekümnest valimisse kuuluvast tekstist 11 on arvamused, 11 uudislood, 7 reportaaži ja üks juhtkiri

Liigendusmetafoorid

- VAESUS ON (OHTLIK) VAENLANE
- VAESUS ON RASKUS
- VAESUS ON KINDLUS(TUNDE) PUUDUMINE
- VAESUS ON VANGISTUS
- VAESUS ON TAKISTUS
- VAESUS ON KANNATUS

VAESUS ON (OHTLIK) VAENLANE

- *Vaesusest on rohkem **ohustatud** mittetöötavad või madala sissetulekuga inimesed. (ML 16.02.16)*
- *Töötamine on üks peamisi viise, mis inimesi vaesuse eest kaitseb, kuid töökohast alati ei piisa. (PM 29.11.16)*
- *Lastekaitse liit kutsub võitlema laste vaesuse ja tõrjutusega. (PM 23.04.16)*
- *Teistest enam **haavatavad** on ka üksi elavad pensionärid. (TPM 19.01.17)*

VAESUS ON RASKUS

- *Avaldame juhuslikult välja valitud arvamused, mis jutustavad loo majandusraskustes Eesti perede igapäevaelust. (ML 09.03.17)*
- **Vaeusus on raske** igale perekonnale ning sotsiaalsete riskide ilmnemisel, peab riik tulema appi. (EPL 31.03.16)
- Üheksa kümnest roma naisest ja mehest on vaesed ning **eriti raske on seda olukorda kanda just naistel.** (PM 29.11.16)

VAESUS ON KINDLUS(TUNDE) PUUDUMINE

- *Estonia kontserdisaalis toimus pidu **vähekindlustatud** peredele.* (27.03.16)
- *Samuti selgus uuringust, et kuna sõltutakse liigselt isa sissetulekust, siis on ka see faktor, mille tõttu paljud perekonnad on vaesusohus ja neil **puudub kindlustunne.*** (PM 29.11.06)
- *Meie soov on anda võimalusi ja lootust neile, kes on selle kaotanud, ning näidata, et me kõik oleme väärtuslikud, olenemata päritolust ja sotsiaalsest kindlustatusest.* (EPL 14.06.16)
- *Samas on enamik neist üksikud pensionärid, keda uue aasta riigieelarvest **rohkem toetama** hakatakse.* (ML 13.10.16)
- *Ühe vanemaga pered **saavad tuge** elatisabifondist.* (ML 27.12.16)

VAESUS ON VANGISTUS

- **Vaesusahelate** murdmine: 2019. aastaks Põhjamaade tasemele. (PM 31.01.17)
- Põhja-Tallinna linnaosavanem Raimond Kaljulaid rõhutas oma sõnavõttus, et **vaesus ei tohi olla lõks, millesse jäädakse kinni mitmeks põlveks.** (PM 27.03.16)
- Enamik peresid aga, sealhulgas eelkõige üksikvanemad ja kahe või enama lapsega pered, keda me toetame, **ei välju kunagi sotsiaaltoetust vajavate perede ringist, täiesti objektiivsetel palgavaesusest tulenevatel põhjustel.** (EPL 14.06.16)
- Lastekaitse liidu president Loone Ots ütles pressiteate vahendusel, et **lapsed ei ole ise oma vaesuses süüdi** ning enamasti ei saa nad ise oma olukorda parandada. (PM 23.04.16)

VAESUS ON KANNATUS & VAESUS ON TAKISTUS

- 39 protsenti väljaspool ELi riike sündinud meestest ja 41 protsenti naistest **kannatasid 2014. aastal vaesuse ja tõrjutuse käes.** (PM 29.11.16)
- Toidupank **päästab** ennekõike toitu rikkumisest ja **alles siis inimesi näljast.** (PM 19.10.16)
- Noorele emale tuli juhuse tahtel appi MTÜ ja võttis ta poja lasteaiaarved enda kanda, et lapse lasteaiateed **ei katkeks.** (EPL 14.06.16)

Suunametafoorid

- VAESUS ASUB ALL
- VAESUS ASUB SÜGAVAL
- VAESUS ON KITSAS
- VAESUS ON VÄHEM
- VAENE ON (JÄRJELT) MAAS, TAGA

Näiteid suunametafooridest

- Üksikvanemaga perede **süvavaesuse** määr (15,8%) on pea kolm korda suurem kui kahe vanemaga peredes (4,7%) ning vaesuses mitteolevate perede puhul on just üksikvanemaga peredel suurim risk (11,4%) vaesusesse langeda. (EPL 31.03.16)
- Mehi on suhtelises vaesuse vähem, kuid nende **vaesus on sügavam**. (ML 16.02.16)
- Mõlemad asutused kannavad hoolt, et **kitsikuses elavatel inimestel** oleks riided seljas ning kord päevas köht täis. (PM 19.10.16)
- Minu arvates peaks sihtima lahendusi, **mis aitaksid vaesemaid järgi, mitte ei tõmbaks edukamaid tagasi**. (EPL 24.11.16)
- Noore ea ja **väikse sissetuleku** tõttu on tal raskusi mõlema lapse lasteaia tasu maksmisega. (EPL 14.06.16)

Olemismetafoorid

- **VAESUS ON MAHUTI**

Miks valitsus ei tee silmi lahti, kui enamik lapsi ja peresid elab vaesuses? (ML 31.03.17)

Elatisabifond aitab lapsed vaesusest välja. (EPL 15.06.16)

- **VAESUS ON ELUSOLEND**

Vaesus puudutab kõige rohkem muidugi väikelinnu ja maakohti. (ML 09.03.17)

Vaesus on täna ühe vanemaga pere nägu. (PM 15.06.16)

Järeldused

- Liigendusmetafoorid on motiveeritud tajutud tunnetuslikust sarnasusest, lähtevaldkonnad valdavalt negatiivse konnotatsiooniga (raskus, kannatus, vangistus, takistus, kindluse puudumine)
- Suunametafooride puhul on olemas seos võimukeelega, vaesed ja vaesus on alla projitseeritud kõrgemal ja juhtival positsioonil asuvate inimeste vaatepunktist
- Vaesuse diskursus väljendab võimupositsioonil olijate seisukohti

Järeldused

- Ühiskondlike abstraktsete nähtuste puhul on oluline uurida metafoore ka sotsiaalsete struktuuride kontekstis
- Võimukeele mehhanismide toimimise kaudu on jõesstruktuure väljendavad metafoorid üldiselt omaks tunnistatud
- Mõistemetafoorid on kui süvastruktuurid, mille kaudu on vaesusega seostuv stigma juurdunud keelde, mõtlemisse ja tegevustesse

Aitäh!